

Asia: VN/13739/2025

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä laiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain väliaikaisesta muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Pakolaisneuvonta ry:n lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta ja ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain väliaikaisesta muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen muuttamisesta

Lausunnolla olevan esitysluonnoksen tarkoituksena on jatkaa tilapäiseksi tarkoitettun kansainvälistä suojelua hakevien, tilapäistä suojelua saavien ja kotikuntaa vailla olevien ihmiskaupan uhrien vastaanottorahan perusosaan sekä ilman huoltajaa olevien alaikäisten käyttörahaan viime vuonna tehtyjä pienennyksiä. Nykyiset pienennykset ovat voimassa vuoden 2025 loppuun ja nyt niitä ehdotetaan jatkettavaksi 11.6.2026 asti.

Pakolaisneuvonta on lausunut kyseisestä aiemmasta, pienennykset toteuttavasta esityksestä HE 28/2024 vp niin eduskunnalle kuin sen luonnosvaiheessa myös valmistelevalle ministeriölle ja viittaa kyseisiin lausuntoihin ja niissä esitettyihin kannanottoihin myös nyt käsillä olevan esitysluonnoksen yhteydessä.

Vastaanottorahan tarkoituksena on turvata em. ihmisryhmien oikeutta perustuslain 19.1 §:ssä tarkoitettuun välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Kyseiset rahamääräiset, yhteiskuntamme yksiin haavoittuvimmassa asemassa oleviin ihmisryhmiin ja heidän ihmisarvoisen elämän turvaamiseksi tarkoitettuihin etuuksiin kohdistuvat pienennykset toteutettiin viime vuonna, vaikka niille ei kyetty osoittamaan tuolloinkaan mitään aitoa, tietoon perustuvaa tarvetta.

Tavoitteiksi oli kirjattu tuolloin julkisen talouden säästöt ja Suomen turvapaikkajärjestelmän houkuttelevuuden vähentäminen.

Pakolaisneuvonta vastusti jo viime vuonna ennestään perusoikeuksien toteutumisen kannalta hyvin alhaisen vastaanottorahan tason alentamista entisestään, erityisesti ottaen huomioon useat negatiiviset käytännön vaikutukset sekä merkittävät negatiiviset vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksien, myös lapsen oikeuksien toteutumiseen.

Jo pienennyksiä viime vuonna suunniteltaessa arvioitiin, etteivät ne toisi kustannussäästöjä. Käsillä olevassa luonnoksessa onkin tuotu kattavasti esiin, että vastaanottokeskuksiin tehdyn kyselyn mukaan viime vuonna toteutetun vastaanottorahan perusosan pienennyksen myötä täydentävän vastaanottorahan myöntäminen on lisääntynyt merkittävästi, kun ihmisillä ei ole enää ollut varaa perustarpeisiin, kuten ruokaan tai vaatteisiin. Maahanmuuttoviraston toteuttaman ja luonnoksessa esitellyn kyselyn perusteella 86 prosentille vastaanottokeskusten asiakkaista on myönnetty täydentävää vastaanottorahaa ja muuta kiireellistä tukea ravintomeneihin, jotka ovat puolestaan kasvattaneet vastaanottorahan kustannuksia. Samanaikaisesti täydentävän vastaanottorahan myöntäminen ja tähän sisältyvä hallinnollinen työ ovat pois muusta vastaanottokeskusten sosiaalityöstä.

Hallituksella on siten käytössään tieto siitä, että viime vuonna tehdyt pienennykset eivät ole millään tavoin johtaneet tavoiteltuihin kustannussäästöihin, vaan ajaneet jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä taloudelliseen ahdinkoon. Vastaanottokeskuksien mukaan esimerkiksi 78 prosenttia eli suurin osa keskusten asiakkaista on joutunut turvautumaan keskuksen ulkopuoliseen ruoka-apuun, mitä on pidettävä hälyttävänä. Tästä huolimatta pienennykset ehdotetaan pidettäväksi voimassa. Esitysluonnoksessa ei tuoda esiin mitään tarvetta pienennysten jatkamiselle. Luonnos ei täytä hyvälle lainvalmistelulle asetettuja tavoitteita ja vaatimuksia.

Pakolaisneuvonta vastustaa luonnoksessa esitettyä vastaanottorahan ja käyttörahan pienennysten voimassaolon jatkamista, sillä kyseiset pienennykset ovat tutkitusti ja kiistatta johtaneet jo nyt siihen, että yhä useampi, jo valmiiksi haavoittuvassa asemassa oleva yksilö, joutuu turvautumaan täydentävään vastaanottorahaan ja muuhun apuun jäädessään vaille ihmisarvoisen elämän edellyttämää toimeentuloa ja huolenpitoa. Samalla hallinnollinen työ on vastaanottokeskuksissa lisääntynyt, mikä on pois niiden muusta asiakkaita tukevasta toiminnasta. Vastaanottokeskusten asiakkaat ovat kuitenkin useimmiten vaikeiden henkilökohtaisten tilanteidensa vuoksi korostuneesti sosiaalityön tarjoamien palvelujen tarpeessa.

Toteutuessaan esitys tarkoittaisi siten väistämättä sitä, että yhä useampi joutuu turvautumaan vastaanottorahan perusosan lisäksi muihin sosiaaliturvan ja avustuksen muotoihin, eikä kustannussäästöjä synny.

Esitysluonnos on puutteellisesti valmisteltu, sillä siitä puuttuu asianmukainen perus- ja ihmisoikeuksien vaikutusarviointi. Ei ole riittävää, että vaikutusarviointia on tehty aiemman, pienennykset toteuttavan hallituksen esityksen (HE 28/2024 vp) yhteydessä. Tältä osin tulee ottaa huomioon viime vuonna tehtyjen leikkausten vaikutukset ja siten se, että vastaanottokeskuksille tehtyyn kyselyyn vastanneet totesivat alennetun vastaanottorahan vaikuttaneen asiakkaiden kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin, mikä on nähtävissä asiakkaiden lisääntyneenä eristyneisyytenä ja tukitoimien tarpeena. Samaisesti tulee huomioida yleinen hintatason nousu ja sen vaikutus esimerkiksi ruoan ja matkalippujen hinnan nousuun ja tämän vaikutus siihen, miten vastaanottokeskusten asiakkaat saavat jatkossa perustarpeensa täytettyä. Ulkopuoliseen ruoka-apuun turvautuminen itsessään osoittaa jo, että pienennyksillä on ollut kielteisiä vaikutuksia asiakkaiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Vaikutusarvioinnissa tulee ottaa huomioon myös se, ettei vastaanottokeskuksissa oleskelu ole useinkaan lyhytaikaista. Pakolaisneuvonta viittaa tältä osin jäljempänä esitettävään.

Myös säätämisyjärjestysperustelut ovat puutteellisia.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisella vallalla on velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Esityksessä on kyse erityisesti perustuslain 19 §:ssä turvattujen oikeuksien kannalta merkityksellisestä sääntelystä.

Se, että suurin osa vastaanottopalvelujen saajista joutuu vastaanottorahan lisäksi turvautumaan ulkopuoliseen ruoka-apuun, merkitsee julkiselle vallalle kuuluvien perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisen jättämistä hyväntekeväisyyden varaan. On selvää, että tältä osin esitysluonnos ja sen vaikutukset ovat perustuslain 22 §:n velvoitteen vastaisia. Julkisen vallan tehtävänä on turvata yksilölle perustuslain 19.1 §:n mukainen välttämätön toimeentulo ja huolenpito.

Perustuslain 19.1 §:n ns. eksistenssiminimissä on kyse jokaiselle yksilölle kuuluvasta ehdottomasta oikeudesta. Todettakoon, ettei perustuslaissa turvattua oikeutta voida tyhjentävästi selittää sitä alemmanasteisella sääntelyllä, kuten vastaanottolailla. Yksilöllä on siten viime kädessä subjektiivinen perustuslakiin kirjattu oikeus ihmisarvoiseen elämän edellyttämään turvaan, joka julkisen vallan on hänelle turvattava, tavalla tai toisella.

Niin Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea kuin YK:n TSS-komitea on pitänyt Suomen sosiaaliturvaetuuksia riittämättöminä suhteessa Suomen kansainvälisiin velvoitteisiin (ks. esim. HE 28/2024 vp). Tähän nähden on selvää, ettei nyt esitettävä vastaanottorahan, joka jo itsessään on esimerkiksi toimeentulotukea alempi, pienennyksen jatkaminen ole Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukainen. Kyseistä pienentämistä ei tee hyväksyttäväksi vastaanottopalvelujen tilapäisyys, sillä esimerkiksi ulkopuolisen ruoka-avun varaan joutuminen itsessään jo osoittaa, että edes tilapäiset vastaanottopalvelut eivät riitä turvaamaan jokaiselle, myös vastaanottopalvelujen piiriin kuuluville turvattua eksistenssiminimiä. Lisäksi Pakolaisneuvonta huomauttaa, että muutoinkaan vastaanottopalveluiden piiriin kuuluminen ei ole useinkaan

lyhytaikaista. Maahanmuuttoviraston turvapaikkahakemusten laissa säädetyt käsittelyajat ylittyvät useissa tapauksissa ja moni asiakas oleskelee vastaanottokeskuksissa useita vuosia ennen kuin esimerkiksi saa oleskeluluvan ja pääsee tätä kautta kunnan palvelujen piiriin. Tätä ei ole pidettävä tilapäisenä.

Myös taloudellisia vaikutuksia koskeva osio on puutteellinen. Vaikka edellä esitetysti vastaanottorahan perusosan alentamisen vaikutuksista tarkastellaan esitysluonnoksessa, mitä on sinänsä pidettävä tärkeänä, vaikutustenarvioinnissa ei kuitenkaan arvioida vaikutusten suhdetta esitettyyn alentamisen jatkamiseen, mikä puolestaan on äärimmäisen vakava puute. Esitysluonnoksessa ei siis lainkaan perustella, miksi sellaisia vastaanottorahan perusosan ja käyttörahan pienennyksiä jatketaan, joilla ei todistetusti ole kyetty saavuttamaan niille asetettuja tavoitteita. Pienennysten kielteiset vaikutukset on sivuutettu täysin. Pakolaisneuvonta viittaa tältä osin lainvalmisteluprosessiin, jossa ennen lainvalmistelun aloittamista tulee arvioida, onko lainvalmistelulle ylipäättään tarvetta.

Viimeiseksi Pakolaisneuvonta huomauttaa, että jokaisella on oikeus turvalliseen elämään ilman vainoa ja vaaraa joutua oikeudenloukkausten kohteeksi. Turvapaikan tai tilapäisen suojelun hakemisesta ei tule rangaista vastaanottorahaa leikkaamalla ja siten altistamalla turvaa hakevia ihmisiä ihmisarvoa alentaviin oloihin.

Pakolaisneuvonta katsoo, että esitystä, jolle ei ole esitetty mitään tarvetta tai perusteita, joka ei tuo kustannussäästöjä ja joka vaarantaa lisäksi perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen, ei tule viedä eduskuntaan. Valmistelun yhteydessä saatu lausuntopalaute ja tiedot jo toteutuneiden pienennysten kielteisistä vaikutuksista tulee ottaa huomioon. Päinvastoin, jatkovalmistelussa tulee siten arvioida muita toimenpiteitä, joilla voidaan vastata vastaanottokeskuksiin tehdyn kyselyn huolestuttaviin tuloksiin ja tukea haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä heidän ahdingossaan Suomen perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden edellyttämällä tavalla.

Tarkka Valpuri
Pakolaisneuvonta ry - OTM, juristi